

Sint-Denijs-Westrem - Flanders Expo

Zone 3 / Immpact & Natha:

Archeologisch vooronderzoek van 16 tot 18 februari 2009
(stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)

Liesbeth MESSIAEN & Tom BONCQUET

Natha

Voorwoord

In dit rapport worden de resultaten van het archeologisch vooronderzoek op Flanders Expo zone 3 / Impact & Natha voorgesteld dat plaatsvond tussen 16 en 18 februari 2009. Deze archeologische interventie staat niet op zichzelf, maar kadert in een ruimere opvolging van het ontwikkelingsplan 'The Loop'.

Onze dank gaat uit naar iedereen die heeft bijgedragen tot dit onderzoek, en in het bijzonder Koen de Merlier van Impact nv en Claude Simons van Natha nv, die deze prospectie mogelijk maakten. Het kraanwerk gebeurde door Willem Claeys en het opmeten door landmeter Chris Claes.

Johan Hoorne wordt bedankt voor de wetenschappelijke begeleiding, Eva Roels van het Ename Expertise Centrum vzw voor het regelen van de praktische aspecten en Marie-Christine Laleman van de Dienst Stadsarcheologie Gent voor de begeleiding.

1. Inleiding

Van 16 tot 18 februari 2009 vond in Sint-Denijs-Westrem in de omgeving van Flanders Expo op nieuwe archeologisch vooronderzoekplaats. Enkele terreinen werden bedreigd door de aanleg van een appartement- en kantoorgebouw. Deze werkzaamheden zouden het archeologische bodemarchief vernietigen, zodat preventief proefsleuvenonderzoek aangewezen was. Het terreinwerk werd afgerond op 18 februari, de verwerking en rapportage op 20 februari.

De eigenaars Impact nv en Natha nv stonden in voor de kosten van het archeologisch onderzoek wat zowel terreinwerk als de basisverwerking omvatte. De praktische uitvoering gebeurde door een team van 2 projectarcheologen, Liesbeth Messiaen en Tom Boncquet, ingeschakeld in dienst van het Ename Expertise Centrum vzw. De archeologen werden wetenschappelijk begeleid door Johan Hoorne.

In dit rapport zal de prospectie toegelicht worden. Eerst wordt de ligging, de aanleiding en de historiek van het onderzoek verklaard. Vervolgens worden de methodologie, de resultaten en de conclusies en de aanbevelingen voor verder onderzoek besproken. Als bijlage worden digitaal de grondplannen en het archief meegegeven.

2. Ligging

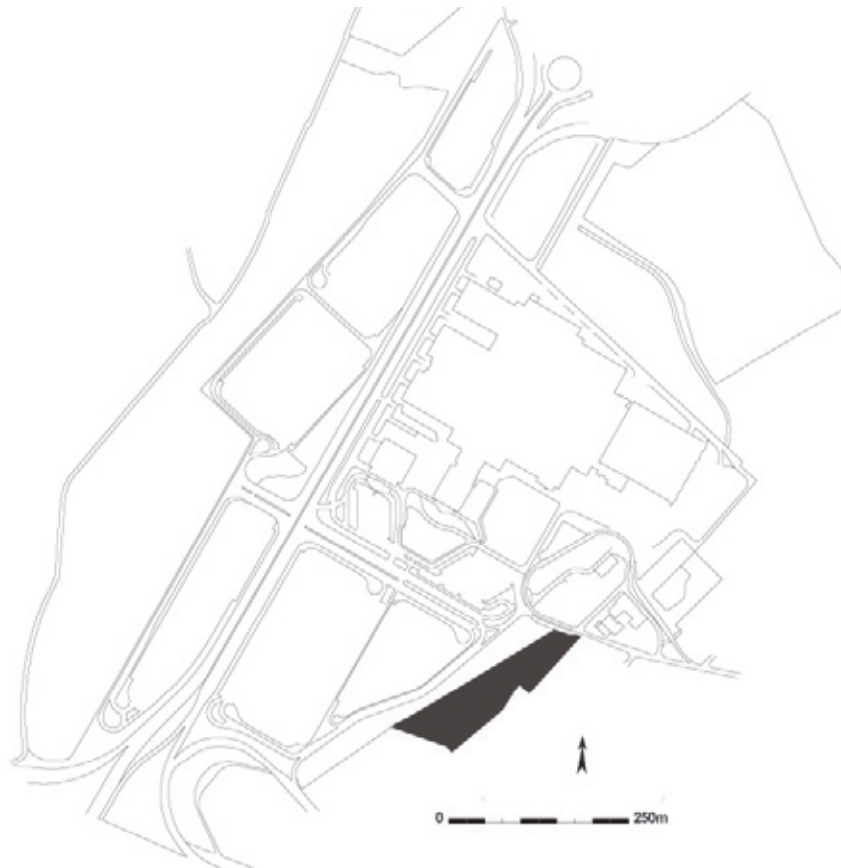
Het perceel bevindt zich in de deelgemeente Sint-Denijs-Westrem van de stad Gent (Provincie Oost-Vlaanderen) en ligt ten oosten van de Ikea-vestiging, en ten zuidwesten van de Putkapelstraat. Het onderzoeksterrein omvat het percelen 282f en 259e2, van sectie A, afdeling 25 en bedraagt ongeveer 1,3ha. Slechts 0,8ha daarvan kon effectief geprospecteerd worden, door de aanwezigheid van een te behouden groenzone en een loods.

Bodemkundig is het terrein gekarteerd als OB of verstoord. Dit is wellicht te wijten aan de aanwezigheid van het voormalige vliegveld. De omliggende bodems zijn zandgronden. De onderzochte zone ligt bijna op de top van de zandige opduiking waarop heel Flanders Expo is ingeplant, met een hoogte rond 12m taw.

3. Aanleiding van het onderzoek

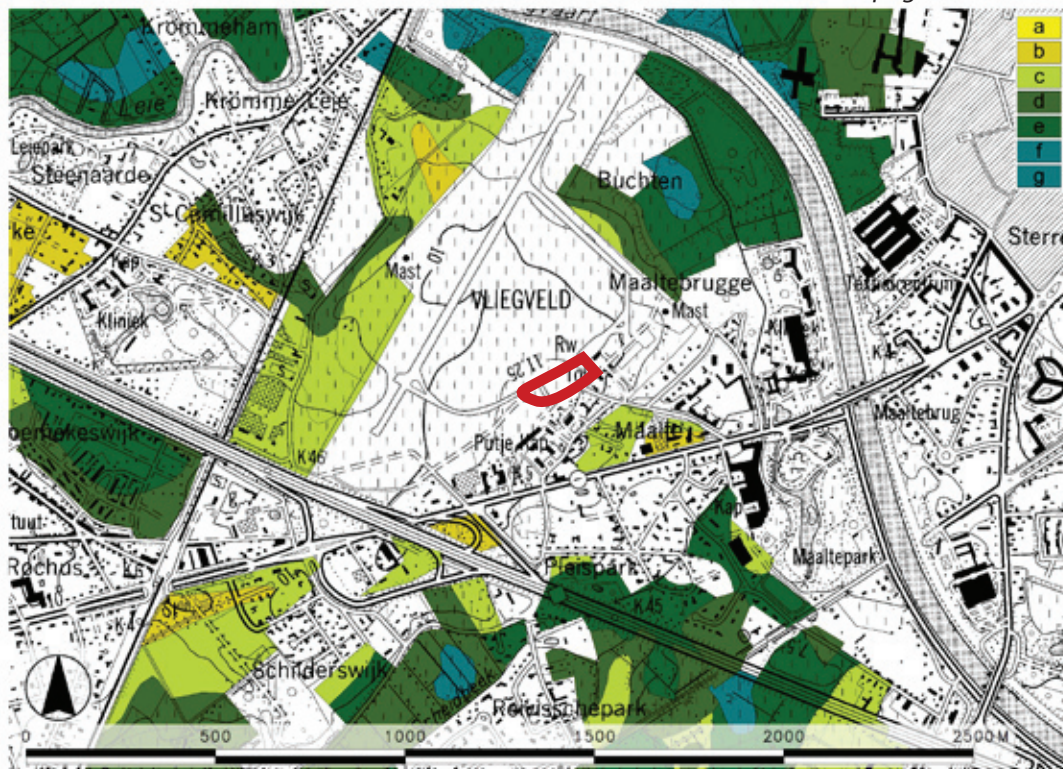
Het onderzoeksterrein werd direct bedreigd door de geplande aanleg van een appartementsgebouw door Impact nv en een kantoorgebouw door Natha nv. Deze werken zouden er voor zorgen dat het archeologische archief vernietigd zou worden, zodat voorafgaand onderzoek aangewezen was.

Tijdens de aanleg van de wegkoffer dieten noordwestenaansluit op het onderzoeksgebied was er in 2008 reeds een archeologische wegkofferbegeleiding uitgevoerd (HOORNE *et al.* 2008c). Hoewel er toen veel verstoring werd vastgesteld, werden toch een aantal archeologische sporen onderzocht, waaronder een bronstijdgrafcirkel, nederzettingssporen uit de ijzertijd, 16 Romeinse brandrestengraven, vroegmiddeleeuwse paalsporen, een mogelijk 13de eeuwse molen en militaire relictten. De percelen sluiten het dichtst aan bij de stukken van de wegkoffer waarop de meeste verstoringen werd vastgesteld, maar in het noordoostelijke uiteinde, waar een aantal Romeinse brandrestengraven en de middeleeuwse windmolen aan het licht kwamen, was het uitkijken of er een doorzetting van deze vondsten kon worden vastgesteld.

Figuur 1: Situering van het onderzochte terrein in het grijs

Figuur 2: Situering van het terrein op een uittreksel van de bodemkaarten geprojecteerd op een topografische kaart

4. Historiek van het onderzoek

De gronden rond en onder Flanders Expo zijn reeds sinds de jaren 1980 onderwerp geweest van archeologisch onderzoek, toen van het voormalige vliegveld beurshallen en parkeerterreinen werden gemaakt. Er werden sporen aangetroffen van een nederzetting uit de metaaltijden, een nederzetting en grafveld uit de Romeinse periode, en een nederzetting uit de volle middeleeuwen (BOURGEOIS & BAUTERS 1992; VERMEULEN 1992).

Vanaf 2007 werd het ruime gebied rond Flanders Expo opnieuw ontwikkeld in het kader van het project 'The Loop'. Ondertussen werden reeds 5 zones onderworpen aan proefsleuvenonderzoek, opgraving en/of wegkofferbegeleiding (BARTHOLOMIEUX *et al.* 2007; HOORNE *et al.* 2008a; HOORNE *et al.* 2008b; HOORNE *et al.* 2008c; MESSIAEN & BARTHOLOMIEUX 2008; MESSIAEN & DE DONCKER 2008; MESSIAEN *et al.* 2008; MESSIAEN & KEPPENS 2008). Een synthese van de verworven gegevens maakt het potentieel van de site duidelijk.

De voorlopig oudstevondsten zijn drie mogelijke grafcontexten uit het finaal neolithicum op zone 1. Op zone 2 werden nederzettingssporen ontdekt die in de vroege tot midden bronstijd dateren. Uit de midden bronstijd stamt een grafcirkel, aangetroffen op zone 3. Daaropvolgend werden uit de late bronstijd enkele geïsoleerde kuilen opgegraven op zone 2. Uit de ijzertijd stammen een groot aantal nederzettingssporen. Deze komen vooral voor op zones 1 en 4, maar werden ook sporadisch aangetroffen op zones 2, 3 en 5. Uit de Romeinse periode werden drie erven opgegraven op zone 1, naast enkele verspreide nederzettingssporen op zones 2 en 3, en brandrestengraven op zones 3 en 4. Sporen uit de vroege middeleeuwen zijn er op zone 2, en op zone 3 werden sporen uit de volle middeleeuwen aangetroffen, waaronder een windmolen. Verspreid over het hele terrein werden recentere resten aangetroffen die wellicht te maken hebben met het verleden als militair vliegveld.

De synthese van al deze vondsten toont aan dat dit gebied erg in trek was tijdens verschillende periodes van het verleden. Opvallend is dat er een vrijwel volledig diachroon beeld ontstaat als de verschillende resultaten worden samengevoegd, wat op zich al een vrij uitzonderlijk gegeven is voor de Vlaamse archeologie.

5. Methodologie

De prospectie werd uitgevoerd door middel van proefsleuven. De 1,8 tot 2,3m brede sleuven werden parallel in de breedte van het terrein aangelegd met tussenafstanden van 6 tot 8m. Enkele sleuven werden op een grotere tussenafstand gelegd (maximum 18m) omdat de bodem er over een grote afstand volledig verstoord was. Daarnaast werd ook 1 kijkvenster van ongeveer 18 op 12m aangelegd. Met de kraan werd de bodem afgegraven tot op het archeologisch relevante niveau waarin de sporen zichtbaar zijn. Het afgraven werd telkens door de archeologen begeleid.

Over een groot deel van het terrein lagen verregaande verstoringen, waardoor het archeologische niveau niet altijd herkend kon worden. Ook de wortels van de bomen die voorheen talrijk op het terrein stonden hadden voor de nodige verstoring gezorgd. Plaatselijk lagen een asfaltweg en beton die de moederbodem eveneens verstoord hadden. Enkele stukken van het terrein konden daarnaast niet onderzocht worden, door de aanwezigheid van een te behouden groenzone, een loods, en een geluidsdempende berm.

Vlak na het afgraven werden de sporen afgelijnd en ingetekend op 1/50. Van het brandrestengraf werden ook een detailplan op 1/20 getekend. Vervolgens werden de sporenummerd, gecoupeerd, gefotografeerd en ingetekend op 1/20. De sleufwanden werden ingemeten door een landmeter. De grondplannen werden gedigitaliseerd met behulp van Adobe Illustrator op schaal 1/200. Van het brandrestengraf werd de dwarsdoorsnede eveneens gedigitaliseerd. De vondsten werden gewassen, gepuzzeld en de betekenisvolle fragmenten werden getekend. Er werd een lijst gemaakt van de sporen en de vondsten.

Naar dit onderzoek zal verder verwezen worden als zone 3, aansluitend op het onderzoek van zones 1, 2, 4 en 5 in de omgeving van Flanders Expo. Het nummeringsysteem van de sporen verwijst eveneens naar het voorgaande onderzoek op zone 3, waarbij verder werd genummerd vanaf 32000.

6. Resultaten

De bewaring van het archeologische archief was door de aanwezigheid van talrijke recente verstoringen zeer slecht en een groot deel van het archeologische bodemarchief was reeds vernietigd. Slechts in het noordoostelijke uiteinde van het terrein was de toestand beter, maar niettemin nog altijd verstoord.

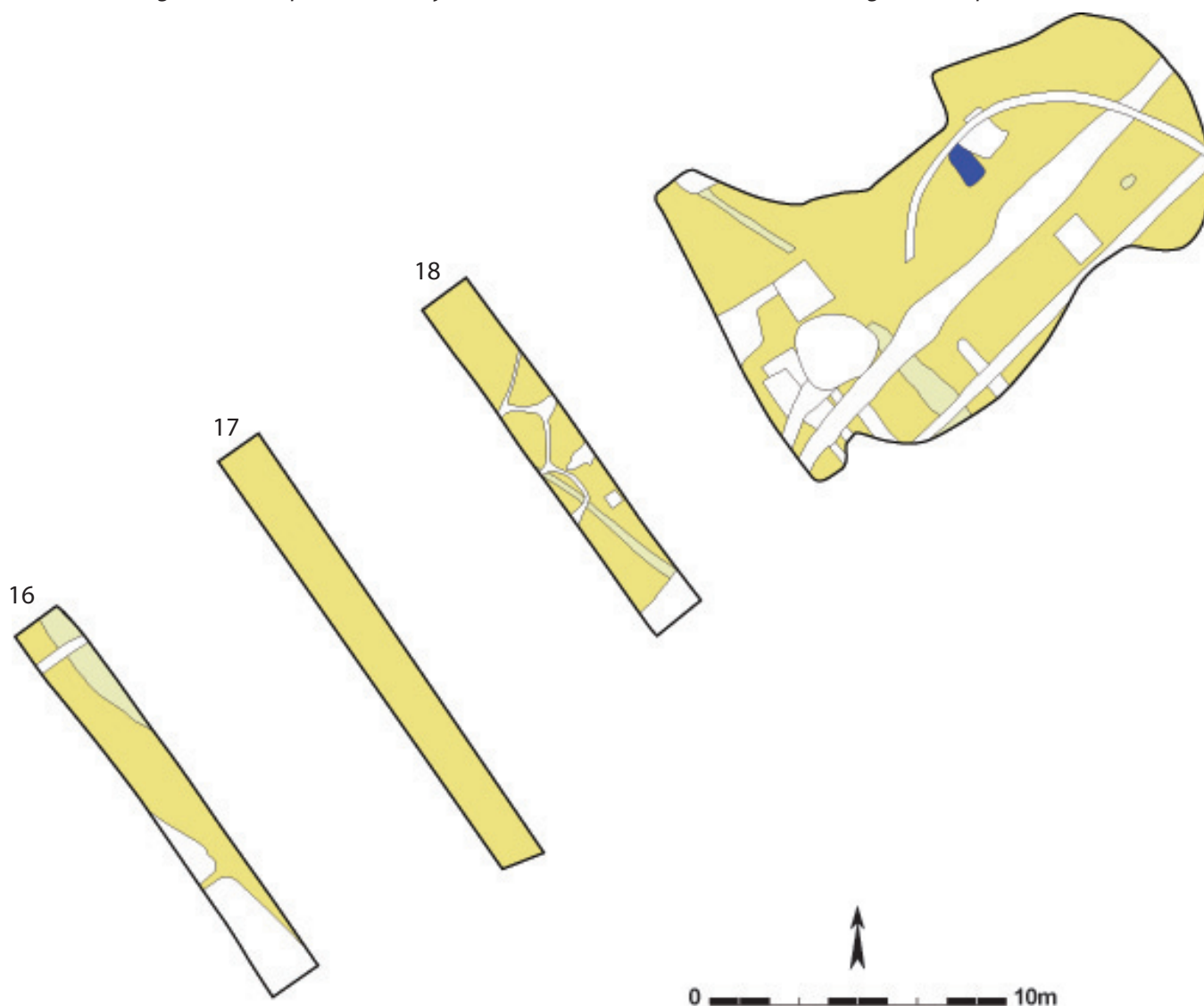
Figuur 3: Situering van de proefsleuven met alle sporen

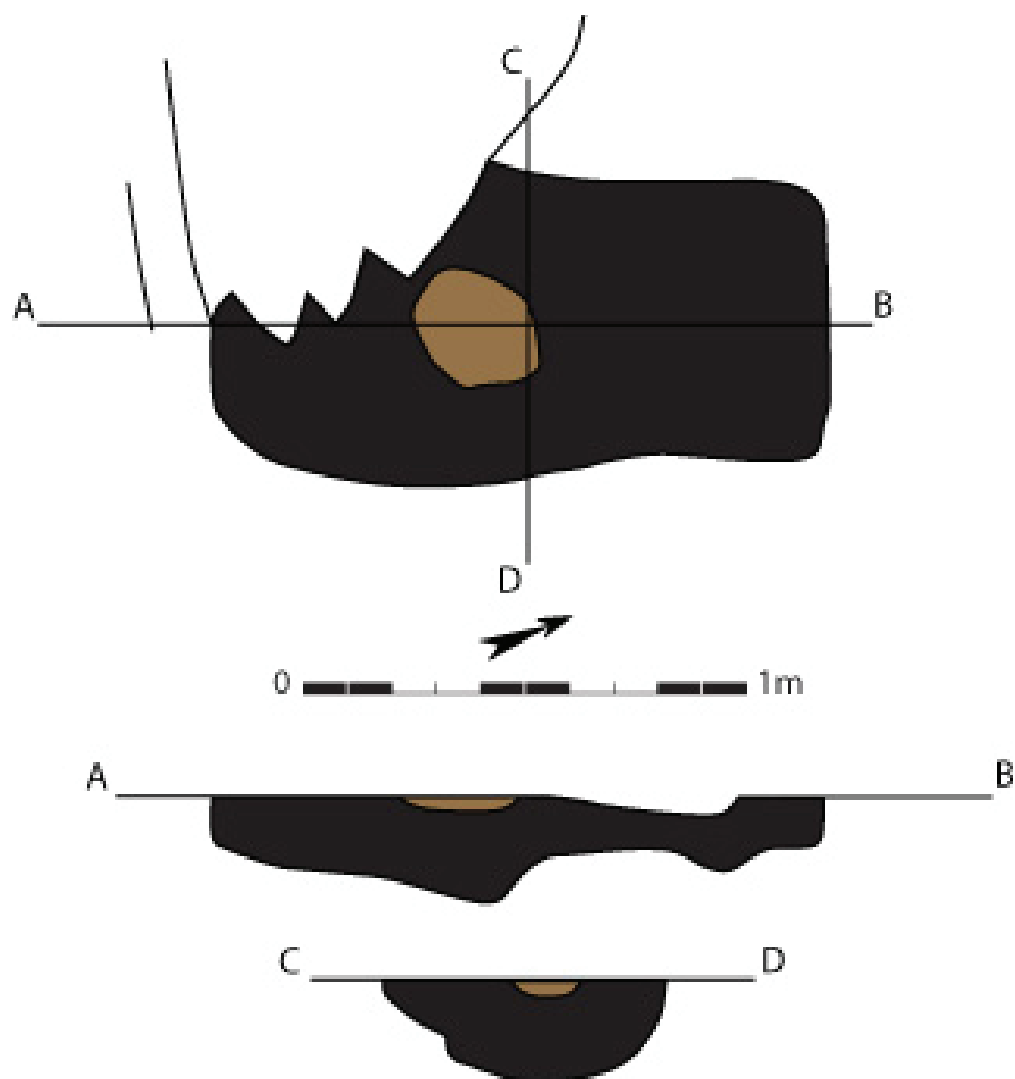

Er werd een kijkvenster aangelegd van ongeveer 18 op 12m. Hierin werd een brandrestengraf aangesneden. Dit spoor (32002) was vrij goed bewaard, maar werd oversneden door een recente verstoring. Het was 1,4 op 0,7m groot. Het graf was nog maximum 25cm diep bewaard en had een NW-ZO oriëntatie. Naast de houtskoolrijke opvulling was nog een fractie van de typische zandige lens zichtbaar. In de vulling werden enkele spikkels verbrand bot waargenomen, en werden ook 12 wand- en 4 bodemfragmenten van een zwaar verbrande kookpot bovengehaald. Deze kon niet preciezer dan Romeins gedateerd worden.

De vondst van een brandrestengraf hoeft niet te verwonderen. Tijdens het onderzoek op de aanpalende wegkoffer in 2008 (HOORNE *et al.* 2008c) werden niet minder dan 16 exemplaren aangesneden, waarvan een groep van 6 exemplaren gegroepeerd in ongeveer dezelfde zone als dit graf. Het valt zeker niet uittesluitend af te leiden dat deze vernietigd zijn door recente verstoringen.

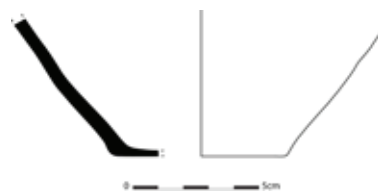
Figuur 4: Detailplan van het kijkvenster en sleuven 2 tem 4 met aanduiding van alle sporen

Figuur 5: Vlaktekening en coupe van brandrestengraf 32002 (schaal 1/20)

Figuur 6: Aardewerk uit brandrestegraf 32002

Figuur 7: Vlakfoto van brandrestengraf 32002

Figuur 8: Doorsnede op brandrestengraf 32002

In het kijkvenster lag 1 mogelijk paalspoor (32001). Dit was 15cm diep bewaard en had een heterogene grijsbruine vulling.

Daarnaast liep in het kijkvenster een gracht (32003/32007). Deze was ongeveer 1m breed en maximum 10cm diep bewaard. Deze gracht was verstoord en slechts deels bewaard. De vulling was heterogeen bruingrijs, en de oriëntatie was NW-ZO.

In sleuf 18 liep een smalle gracht (32008) van 28cm breed, met een NW-ZO oriëntatie. Hij was 5cm diep bewaard met een grijze vulling.

In sleuf 16 werd mogelijk ook een stuk van een NW-ZO georiënteerde gracht (32009) aangesneden. Deze was nog 30cm diep bewaard met een heterogeen grijze vulling.

In geen enkele van deze grachten werden dateerbare elementen aangetroffen. Op basis van hun vulling en aflijning zijn ze misschien te linken aan de 15de tot 17de eeuwse parallelle grachten die daar over het vlak liepen (HOORNE *et al.* 2008c).

Tenslotte bevinden zich verspreid over het gehele traject erg veel recente sporen die vermoedelijk deels als militaire relictten kunnen worden beschouwd.

Figuur 9: Doorsnede op paalspoor 32001

Figuur 10: doorsnede op gracht 32003

Figuur 11: Dwarsdoorsnede op gracht 32008

7. Conclusies en aanbevelingen

Het proefsleuvenonderzoek op zone 3 voorafgaand aan de bouw van appartement- en kantoorgebouwen heeft door de aanwezigheid van de vele verstoringen beperkte resultaten opgeleverd. Enkel in het noordoosten van het terrein werd het archeologische niveau teruggevonden en konden ondanks verstoringen toch nog een brandrestengrafen enkele mogelijk laat tot post middeleeuwse grachtjes worden herkend.

Het terrein kan bijgevolg vrijgegeven worden omdat de verstoring van het archeologisch bodemarchief te ingrijpend is, en omdat de beperkte zone waar wel grondsporen gedocumenteerd werden een te lage sporendensiteit en te veel verstoringen kent.

8. Bibliografie

BARTHOLOMIEUX B., DE SMAELE B., HOORNE J. & VERBRUGGE A., 2007 (onuitgegeven). *Sint-Denijs-westrem -- Flanders Expo Zone 3/ IKEA: Archeologisch vooronderzoek van 3 tot 21 december 2007* (Stad Gent, Provincie Oost-Vlaanderen). Gent, 25p.

BOURGEOIS J. & BAUTERS L., 1992. De nederzetting uit de metaaltijden van Sint-Denijs-Westrem. Resultaten van de noodopgraving 1984 en 1986. *Archeologisch jaarboek Gent 1992*: 135-155.

HOORNE J., DE MULDER G., RYSSAERT C., BARTHOLOMIEUX B., BERKERS M., DE DONCKER G., ISEBYT N. & KLINKENBORG S., 2008a (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 1 & 2: Archeologisch vooronderzoek en weggokofferbegeleiding van 12 tot 23 juni en van 27 augustus tot 28 september 2007* (Stad Gent, Provincie Oost-Vlaanderen). Gent, 31p.

HOORNE J., SCHYNKEL E., DE SMAELE B. & BARTHOLOMIEUX B., 2008b (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 3 / IKEA : Archeologisch onderzoek van 2 januari tot 15 februari 2008* (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen). Gent, 54p.

HOORNE J., BARTHOLOMIEUX B., CLEMENT C., DE DONCKER G., MESSIAEN L. & VERBRUGGE A., 2008c (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 2 & 3: Archeologische wegkofferbegeleiding van 13 mei tot 7 juli 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 110p.

MESSIAEN L. & BARTHOLOMIEUX B., 2008 (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem - Flanders Expo Zone 5: Archeologische wegkoffer-enrioleringsbegeleidingen opgraving bufferbekken van 4 augustus tot 2 september 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 19p.

MESSIAEN L., BARTHOLOMIEUX B., BONCQUET T. & KEPPENS K., 2008 (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 4 - Fase 1: Archeologische opgraving van 17 september tot 16 oktober 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 34p.

MESSIAEN L. & DE DONCKER G., 2008 (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 4, Fase 1: Archeologisch vooronderzoek van 7 tot 9 juli 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 15p.

MESSIAEN L. & KEPPENS K., 2008 (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 4, Fase 2: Archeologisch vooronderzoek van 17 november tot 5 december 2008 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, 16p.

MESSIAEN L., KEPPENS K. & BONCQUET T. 2009 (onuitgegeven). *Sint-Denijs-Westrem -- Flanders Expo Zone 4, Fase 2: Archeologische opgraving van 5 tot 30 januari 2009 (stad Gent, provincie Oost-Vlaanderen)*. Gent, p.

VERMEULEN F., 1992. De Gallo-Romeinse nederzetting te Sint-Denijs-Westrem (gem. Gent, Prov. Oost-Vlaanderen). *Archeologisch Jaarboek Gent 1992*: 187-303.

